

KS. DYMITR LEWCZYK*

Konsekracja kapłańska w aramejskich wizjach Lewiego oraz w tekstach biblijnych – analiza porównawcza

Księgi Wyjścia (rozd. 29) i Aramejskie Wizje Lewiego (rozd. 7), mimo różnych bohaterów, miejsca i czasu, mówią o tym samym w swojej istocie wydarzeniu, którym jest konsekracja kapłańska. Poniższy artykuł jest próbą wyjaśnienia niektórych obrzędów towarzyszących tej ceremonii, szczególnie tych, które są opisane w tych dwóch tekstach oraz próbą ukazania podobieństwa i różnic pomiędzy tymi opisami. Spróbujemy także zrozumieć niektóre idee teologiczne zawarte w tych dokumentach, mające szczególne znaczenie zwłaszcza w czasach ich powstania. Opierając się zasadniczo na treści podanych wyżej fragmentów postaramy się uchwycić ich bezpośredni związek z innymi tekstami w Piśmie Świętym – omawianym Aramejskim Dokumentem Lewiego oraz z niektórymi księgami literatury apokryficznej.

1. Wybór Aarona i jego synów do posługi kapłańskiej

Rozbudowaną ceremonię konsekracji Aarona i jego synów poprzedza nakaz, który Mojżesz otrzymuje bezpośrednio od Boga, aby wziął ich na kapłanów. Tekst Wj 28,1 jednoznacznie mówi, że to Bóg osobiście wybiera spośród synów Izraela kapłanów w osobie Aarona i jego synów, wyliczając każdego z nich po imieniu. Należy zwrócić uwagę, że Księga Wyjścia nie podaje żadnych przyczyn takiego wyróżnienia Aarona i jego synów, a więc konsekracja kapłańska w 7 rozdziale Aramejskiego Lewiego oraz Genealogia, która w prostej linii ukazuje Aarona i Mojżesza jako potomków Lewiego, zawarta w 9 rozdziale tego dzieła może być przykładem odpowiedzi na to pytanie. Z kolei należy zwrócić uwagę na przyczyny, które spowodowały wyniesienie Lewiego do godności kapłańskiej. Na podstawie tekstów natchnionych, jak i literatury apokryficznej, która często usiłuje otworzyć bardzo ciekawe możliwości interpretacji Pisma Świętego, możemy wyliczyć kilka takich przyczyn.

* ks. Dymitr Lewczyk – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1447-0911>; e-mail: tiasza@mail.ru

Rozdział 34 Księgi Rodzaju opisuje drastyczną historię o tym, jak Sychem, syn Hamora, księcia kraju, do którego przybywa Jakub ze swoją rodziną, zgwałcił Dinę, córkę Jakuba. Chamor prosi Jakuba, aby oddał Dinę jako żonę dla Sychemy, ponieważ tak się jemu spodobała, że się w niej zakochał. Synowie Jakuba, zasmucony się a zarazem rozgniewany się z powodu gwałtu, zadanego ich siostrze, podstępem namawiają mieszkańców Sychem, aby poddali się obrzezaniu, i gdy ci zgodzili się i trzeciego dnia po obrzezaniu doznawali wielkiego bólu, bracia Diny, Lewi i Symeon, weszli do miasta i wymordowali wszystkich mieszkańców płci męskiej. Jakub zarzuca swoim synom, że sprowadzili na niego nieszczęście, lecz czyni to raczej obawiając się zemsty ze strony ludów, zamieszkujących ten kraj – Kananejczyków i Peryzzytów. Synowie odpowiadają ojcu, że nie mogli pozostać obojętni względem niegodziwego traktowania ich siostry (Rdz 34,31). Aramejski Dokument Lewiego zawiera tekst, który powtarza, a częściowo nawet rozwija historię z Rdz 34. W opowiadaniu tym odpowiedzialność za zgwałcenie Diny poszerza się z Sychemy do wszystkich mieszkańców miasta, co w konsekwencji staje się powodem ich wymordowania. Ponadto w narracji tej Lewi występuje jako ten, który jeszcze przed swoją ordynacją kapłańską zwalcza cudzołóstwo, nierząd i nieczystość – to, czego powinien unikać idealny kapłan. Będzie on później pouczony o tym przez Izaaka (A.D.L. 8,2)¹. Również Księga Jubileuszów oraz Grecki Testament Lewiego podają wydarzenie z Sychem jako jedną z przyczyn wyniesienia Lewiego do godności kapłańskiej oraz obietnicy kapłaństwa wiecznego dla niego i jego potomków².

2. Czystość genealogiczna i kapłańska

W całej historii Lewi występuje jako ten, który walczy o genealogiczną czystość, widząc w potencjalnym małżeństwie pomiędzy Sychemem a swoją siostrą Diną niebezpieczeństwo pomieszania krwi. Kwestia czystości genealogicznej szczególnie nabiera znaczenia po powrocie z niewoli babilońskiej w czasach starania się o odnowę życia przez reformy Ezdrasza i Nehemiasza. Oczywiście jest, że kwestie te nie mogły nie znaleźć odzwierciedlenia w literaturze apokryficznej. Na przykład Księga Starożytności Biblijnych całą narrację o zgwałceniu Diny i wymordowaniu mieszkańców Sychem przez Lewiego i Symeona kończy wzmianką, że później Dina została żoną Hioba, któremu urodziła siedmiu synów i trzy córki przed dotknięciem go cierpieniem, i siedmiu synów i trzy córki po jego uzdrowieniu³. Chociaż należy stwierdzić, że mowa o małżeństwie Hioba z Diną nie jest aż tak jednoznaczna wskutek „nieokreślonej” narodowości Hioba. Dlatego nie jest łatwo określić cel autora tego dzieła. Możliwie, że historia ta usiłuje przez osobę Diny włączyć Hioba do

¹ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom from Qumran*, Leiden-Boston 2004, s. 228-229.

² Por. J. C. VanderKam, *Manuskrypty znad Morza Martwego*, Warszawa 2001, s. 51.

³ Por. Pseudo-Filon, *Księga Starożytności Biblijnych*, Kraków 2015, s. 96.

narodu wybranego. Aramejskie Wizje Lewiego, jako dzieło charakterystyczne dla tradycji kapłańskiej i dokument z czasów Drugiej Świątyni (według opinii niektórych naukowców może pochodzić z końca trzeciego stulecia przed Chrystusem⁴), nie może pominąć problematyki sprzeciwu wobec małżeństw mieszanych. Ponadto, pokrewieństwo jednego z synów Jojady, który był synem arcykapłana Eliasziba z poganami w Księdze Nehemiasza jest określone jako splamienie kapłaństwa i przymierza z kapłaństwem i lewitami, które na pewno ma być ukarane przez Boga (Ne 13,28-29). S. Olyan podkreśla, że nauka o tym, że mieszane małżeństwa kapłanów z obcymi kobietami zanieczyszcza kapłaństwo, wydaje się być uderzającą nowością w reformach Ezdrasza i Nehemiasza. Związek podobny wprowadza moralną nieczystość, co również jest podkreślone w nauczaniu, które Izaak kieruje do Lewiego (A.D.L. 8,2). Próbując odnaleźć biblijne źródło tego zakazu można porównać naukę zawartą w Księdze Ezdrasza 9-10 a Kpł 18-20, które mówią o zakazie małżeństw pomiędzy krewnymi oraz ukazują listę nadużyć seksualnych. Każdy z tych grzechów sprowadza nieczystość moralną zarówno na osobę dopuszczającą się grzechu, jak i na całą ziemię (Kpł 19,25) w przeciwieństwie do czego warto przytoczyć słowa Izaaka, które kieruje do Lewiego w Aramejskim Dokumentcie, w których stwierdza, że dzięki jego potomstwu zostanie sprowadzone błogosławieństwo na ziemię (A.D.L. 8,6). Otóż według S. Olyana tradycja zawarta w księdze Ezdrasza może odnosić się do związków małżeńskich zakazanych w Księdze Kapłańskiej i związków małżeńskich kapłanów z kobietami poza Izraelem, które również ściągają nie tylko odpowiedzialność indywidualną, ale i profanują kapłaństwo⁵.

Czystość kapłańska, której wymaga od Lewiego Izaak w Aramejskim Dokumentcie, ma być konsekwencją moralnego życia kapłana. Lewi ma strzec się wszelkiej nieczystości, wyrażonej przez słowo טומאה. Termin ten kilkakrotnie pojawia się w pouczeniu Izaaka i jest jednym z głównych tematów wskazania kierowanego do Lewiego (A.D.L. 8,2). Warto zwrócić uwagę na to, że sam patriarcha Lewi na początku dokumentu w modlitwie prosi Boga, aby oddalił od niego nierząd (A.D.L. 8,1). Termin טומאה w pouczeniu Izaaka oznaczający nieczystość lub nierząd, określa złamanie zasady czystości genealogicznej przez zawarcie związku małżeńskiego z kobietą poza narodem wybranym oraz niewłaściwe życie seksualne. Grzech ten przeciwstawia się czystości kapłańskiej do tego stopnia, że Lewi ma zwalczać go mieczem, czego przykładem jest wymordowanie mieszkańców Sychem. Mimo oczywistego pokrewieństwa Izaak w tym pouczeniu jest pokazany nie tylko jako dziadek Lewiego, ale przede wszystkim jako nauczyciel, który poucza ucznia – przekazuje wiedzę

⁴ Por. H. Drawnel, *Oryginalny tekst i polskie tłumaczenie Aramejskich Wizji Lewiego*, „Roczniki Teologiczne” 55(2008), s. 94.

⁵ Por. S. M. Olyan, *Purity Ideology in Ezra-Nehemiah as a Tool to Reconstitute the Community*, „Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Period” 35(2004), s. 6-7.

konieczną do pełnienia posługi kapłańskiej⁶. Księga Kapłańska ma bardzo rozbudowaną sekcję dotyczącą prawa czystości zawartą w rozdziałach 11-15. Prawo to obejmuje nie tylko kapłanów, ale także każdego Izraelitę. Natomiast tekst Kpł 21 w sposób bardziej szczegółowy przedstawia przepisy dotyczące świętości kapłańskiej. Fragment ten również dotyka kwestii małżeństw kapłańskich, zakazując kapłanowi wzięcia za żonę nierządnicę (אשה זנה) lub kobietę pohańbioną (הללה). Nie wolno kapłanowi również wziąć za żonę kobietę wypędzoną przez męża. W przepisach dotyczących arcykapłanów prawo jeszcze bardziej ogranicza wybór żony, nakazując by była ona dziewicą, oczywiście podkreślając, że to ma być dziewica spośród jego narodu. W tym wersecie tekst hebrajski określa naród rzeczownikiem נע, natomiast w pouczeniu Izaaka dotyczącym małżeństwa Lewiego występuje słowo משפחה. Jak widzimy pełnienie funkcji kapłańskich oraz włączenie się w sferę sacrum wymagało szczególnej świętości i czystości zarówno moralnej jak i rytualnej w codziennym życiu kapłana, a zwłaszcza jego życia rodzinnego⁷.

W czasie drugiej wizji Lewiego potencjalne małżeństwo Diny z Sychemem jest ponownie potępione (A.D.L. 5), a zabójstwo mieszkańców miasta staje się jedną z przyczyn niebiańskiej konsekracji Lewiego⁸. W tekście zawierającym pouczenie Izaaka, które kieruje on do Lewiego, jeszcze raz zostanie podkreślony motyw czystości genealogicznej (A.D.L. 8,2). Patriarcha nakazuje swojemu wnukowi wziąć sobie żonę z jego rodziny (משפחה), ponieważ Lewi został nazwany świętym kapłanem - sam jest świętym potomstwem oraz święte jest jego potomstwo⁹. Słowo משפחה ma dość szerokie pojęcie, wskazując bardziej na rodzinę plemienną, która ma dbać o wspólne interesy i obowiązki, a członkowie tak bardzo szeroko pojętej rodziny mają świadomość więzów krwi¹⁰.

3. Lewi jako „pierwszy na czele kapłaństwa”

W poszukiwaniu powodów wyniesienia Lewiego do godności kapłańskiej można przytoczyć fragment z Targumu Pseudo-Jonotana. W pożegnalnej mowie Jakub zwraca się do Rubena mówiąc, że jemu, jako pierworodnemu synowi wraz z pierworodztwem, należała się władza królewska i kapłaństwo, lecz skoro Ruben dopuścił się grzechu¹¹, pierworództwo zostało oddane Józefowi, królestwo Judzie, kapłaństwo zaś przekazane dla Lewiego¹².

⁶ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 262-263.

⁷ Por. T. Jelonek, *Biblijna teologia kapłaństwa*, s. Kraków 2006, s. 67.

⁸ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 235.

⁹ Por. tamże, s. 266-267.

¹⁰ Por. R. de Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, Poznań 2004, s. 31.

¹¹ Historia ta jest umieszczona w 35 rozdziale Księgi Rodzaju, gdzie wspomina się o tym, jak Ruben zbliżył się do Bilhy, która była drugorzędną żoną Jakuba.

¹² Por. M. Maher, *The Aramaic Bible, Targum Pseudo-Jonatham, Genesis*, Colledgeville 1992, s. 157.

Ważnym momentem dotyczącym wyróżnienia Lewiego pośród jego braci jako „pierwszego na czele kapłaństwa” jest opis drugiej wizji w Aramejskim Dokumencie Lewiego, w czasie której odbywa się niebiańska ordynacja głównego bohatera (A.D.L. 5). Pojawia się tam temat dziesięciny, który bardziej zostanie rozwinięty w opisie ziemskiej konsekracji Lewiego oraz wyrażenie „wieczne kapłaństwo” (כהונה עלמא), które również spotykamy w Wj 40,15, gdzie Bóg nakazuje Mojżeszowi namaścić synów Aarona, aby służyli Panu jako kapłani, w kapłaństwie wiecznym oraz w Lb 25,13, gdzie termin ten używa się w stosunku do Pinchasa, syna Aarona¹³. Tematyka sprawowania kultu kapłańskiego w niebie jest szeroko rozpowszechniona w literaturze apokryficznej. Jako przykład możemy przytoczyć scenę ze słowiańskiej Apokalipsy Abrahama, gdzie również anioł-przewodnik poucza patriarchę o sprawowaniu kultu w rzeczywistościach niebieskich, lecz jak sugeruje A. Orłow, motyw tego opowiadania może być warunkowany tym, że dzieło, które powstało już po zburzeniu świątyni jerozolimskiej, próbuje znaleźć alternatywę dla sprawowania kultu liturgicznego i składania ofiar poza już nie istniejącym sanktuarium¹⁴.

W świetle powyżej wspomnianych fragmentów możemy zrozumieć co miały oznaczać słowa Lewiego, gdy nazywa siebie jako „pierwszego na czele kapłaństwa” (A.D.L. 7). Dwa teksty w Księdze Liczb (3,12; 8,16) mówią o Lewitach, jako o podarowanych Bogu w miejsce pierwotnych spośród synów Izraela¹⁵.

4. Ofiara Mojżesza

Jednym z najważniejszych elementów konsekracji kapłańskiej opisaną w Wj 29 jest szczegółowy opis ofiar składanych przez Mojżesza. Bóg nakazuje Mojżeszowi najpierw złożyć ofiarę z młodego cielca, natomiast Aaron i jego synowie mają położyć na niego ręce. Jest to gest symboliczny, który oznacza przeniesienie na zwierzę ofiarne grzechów kapłana. Zabicie cielca jest ofiarą za grzech, a krwią zwierzęcia należy pomazać narożniki oraz podstawę ołtarza¹⁶. Teologia ofiary za grzech (חטאת) zostanie bardziej rozwinięta w Księdze Kapłańskiej (opis obrzędu ofiarniczego za grzech popełniony przez arcykapłana nakazany przez Boga w Kpł 4 pokrywa się z obrzędem składania ofiary z cielca w czasie ordynacji kapłańskiej w Wj 29). Hebrajskie słowo חטאת oznacza zarówno grzech jak i ofiarę za grzech. Ofiara ta ma różne wymagania odnośnie do osoby popełniającej grzech. Za grzech arcykapłana lub kogoś ze starszych ludu należy złożyć w ofierze młodego cielca, za grzech pojedynczego Izraelity – kozę lub jagnię. Natomiast ubodzy jako ofiarę za grzech mieli złożyć parę synogarlic, parę gołębi lub nawet zastąpić to ofiarą z mąki. Czynności pokro-

¹³ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 237-239.

¹⁴ Por. A. Orlov, *Heavenly Priesthood in the Apocalypse of Abraham*, New York 2013, s. 96-97.

¹⁵ Por. R. de Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 375.

¹⁶ Por. *Katolicki Komentarz Biblijny*, Warszawa 2010, s. 95.

pienia rogów i podstawy ołtarza krwią, a także wylania krwi u stóp ołtarza całopalenia miały odgrywać również bardzo wielką rolę, ponieważ świadczyły o przekonaniu, że krew ma bardzo wielkie znaczenie w prześlaniu za grzechy¹⁷. Przekonanie to może być zrozumiałe w świetle związku pomiędzy krwią a życiem, źródłem którego, według świadomości starotestamentalnej, jest krew¹⁸. Kolejny nakaz w opisie konsekracji Wj 29 zabicia barana miał charakter ofiary prześlalnej lub biesiadnej. Część zabitego zwierzęcia była spożywana przez ludzi uczestniczących w obrzędzie. Uważane przez starożytnych za przysmak płaty tłuszczu były spalane jako ofiara dla Boga, część ofiary natomiast miała być przekazana kapłanom¹⁹. Również do tych ofiar Bóg nakazuje dodać też bochen chleba i placek przyrządzony na oliwie i podpłomyk z kosza praśników (Wj 29,23). W Kpł 6,12-16 Bóg nakazał Aaronowi i jego synom przy namaszczeniu kapłańskim złożyć ofiarę pokarmową, która miała zawierać jedną dziesiątą efy najczystszej mąki przyrządzonej z oliwą, a później spalona jako woń miła Panu. Po namaszczeniu to samo powinien wykonać i nowo konsekrowany kapłan.

5. Ofiara Jakuba

Opis konsekracji w Betel również rozpoczyna się złożeniem ofiary przez Jakuba (A.D.L 7). Mimo że składanie ofiary przez Mojżesza i Jakuba wydają aktem wspólnym dla konsekracji kapłańskiej opisanej w dwóch różnych dokumentach, należy zwrócić uwagę, że ofiara Jakuba wygląda jak czynność, która ma poprzedzać konsekrację Lewiego, gdy konsekracja Aarona odbywa się w trakcie długiej i rozbudowanej ceremonii ofiarniczej, prowadzonej przez Mojżesza. Ponadto Jakub składa ofiarę nie z nakazu Bożego, jak Mojżesz, lecz zgodnie ze ślubem, który złożył Bogu. Jest to nawiązanie do historii z Rdz 28,20-22, gdzie Jakub, po obietnicy danej mu we śnie od Boga, ślubuje, że złoży dziesięcinę ze wszystkiego co od Niego otrzyma jako ofiarę za Boże wsparcie. Księga Rodzaju nie wspomina nic o spełnieniu tej przysięgi, a więc opis początku konsekracji Lewiego nie tylko wskazuje na spełnienie koniecznego obrzędu, lecz także jest kolejnym przykładem egzegezy żydowskiej, mającą na celu rozwiązanie sytuacji z Rdz 28 i przywrócenia honoru Jakubowi²⁰. R. de Vaux wypełnienie ślubu Jakuba złożonego w Rdz 28 widzi w Rdz 35, gdzie jest mowa o pielgrzymce Jakuba do Betel oraz zbudowaniu tam przez niego ołtarza, ustanowieniu kamiennej steli oraz wylaniu na nią oliwy w czasie składania ofiary płynnej²¹. Należy jednak przyznać, że tekst ten nie rozwiązuje

¹⁷ Por. R. de Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 431-432.

¹⁸ Por. K. Napora, „Bojaźń i lęk” (Rdz 9,2), czyli o zwierzętach, które wyszły z arki... Znaczenie regulacji dotyczących relacji między człowiekiem i zwierzętami w Rdz 9,1-7, „Verbum Vitae” 32(2017), s. 87.

¹⁹ Por. *Katolicki Komentarz Biblijny*, s. 95.

²⁰ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 251.

²¹ Por. R. de Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 307.

problemu złożenia ofiary dziesięciny ze wszystkiego, co posiada patriarcha, jak to czyni Aramejski Dokument. W świetle słów o tym jak Jakub złożył dziesięcinę ze wszystkiego co posiadał, ważnym podsumowaniem jest fakt, że Lewi staje się częścią ofiary poświęconej dla Boga, ponieważ licząc od najmniejszego syna, którym był jeszcze nienarodzony, ale już poczęty Beniamin, właśnie Lewi jest dziesiątym²².

W świetle naszych rozważań o kapłaństwie należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden wniosek wynikający z tej narracji. C. Westermann zwraca uwagę, że historia o śnie Jakuba, oraz fakt, że po obudzeniu się uznaje miejsce teofanii jako święte oraz przysięga złożyć ofiarę dla Boga jest w pewnym stopniu przykładem kultu w życiu patriarchów. Jednak ten kult, na który ma wpływ wędrowny tryb życia patriarchów, zdecydowanie różni się od kultu późniejszego. Święte miejsce dla osób wędrujących nie posiada takiego znaczenia i nie spełnia takich funkcji, jak dla ludzi osiadłych. Bardzo znaczącą rolę na tym etapie rozwoju religii i kultu odgrywają kamienie, góry lub drzewa. Oprócz wzmianki o Melchizedeku w Rdz 14 opowiadania o patriarchach nie wspominają o kapłanach, a zatem patriarcha osobiście spełnia kapłańskie funkcje, takie jak np. składanie ofiar²³. Nie wolno również pominąć szczególnego znaczenia, które autor Aramejskich Wizji nadaje Betel, które kilkakrotnie staje się centralnym miejscem dziejów opisanych w tym Dokumencie, a szczególnie ziemskiej konsekracji i spełnienia funkcji kapłańskich przez Lewiego²⁴.

6. Ofiara całopalna

W 7 rozdziale Aramejskich Wizji Lewiego jest również wzmianka o składaniu ofiar przez Lewiego po jego ordynacji kapłańskiej. Jednakże krótki tekst nie wspomina ani o rodzaju tych ofiar, ani nie opisuje przebiegu obrzędów ofiarniczych. Ogranicza się do stwierdzenia, że Lewi zostając kapłanem Boga Najwyższego, złożył wszystkie Jego ofiary (A.D.L. 7). Ryt i porządek ofiar składanych przez Lewiego jest w szczegółach opisany w 8 rozdziale Aramejskiego Dokumentu, w narracji zawierającej pouczenie Izaaka. Pouczenie Izaaka co do składania ofiar rozpoczyna się od pouczenia przygotowania dwunastu rodzajów drewna na ołtarzu. Pouczenie to jest absolutną nowością nie mającą swego odzwierciedlenia w tekstach biblijnych. Patriarch Izaak swój autorytet w nauczaniu deklaruje stwierdzeniem, że nauczył się tego od swego ojca Abrahama. Następnie Lewi otrzymuje bezpośrednie pouczenia, jak należy złożyć ofiarę całopalną. Jest to jedyny rodzaj ofiar, o którym wspomina się w Aramejskim Dokumencie. Wybór zwierząt ofiarnych, który szczegółowo jest podany w Wizjach Lewiego jest motywowany pedagogicznym celem autora, który nie tyle zamierza podać przebieg rytuału ofiarniczego, co pragnie przed-

²² Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 238.

²³ Por. C. Westermann, *Genesis: An Introduction*, Minneapolis 1992, s. 202-203.

²⁴ Por. tamże, 234-235.

stawić arytmetyczne pouczenia swoim uczniom²⁵. Natomiast w jakim stopniu tekst apokryficzny może pokrywać się z tekstem biblijnym spróbujemy ukazać na fragmentach z Księgi Kapłańskiej i Aramejskich Wizji mówiących o składaniu ofiary całopalnej z bydła. Poniższa tablica zawiera opis czynności należących do kapłana w dwóch wymienionych fragmentach:

Kpl 1,5-9	A.D.L 8,19-30
1. Pokropienie ołtarza krwią zabitego zwierzęcia	1. Obrzędy wstępne, do których należy ubranie się w szaty i trzykrotny nakaz obmycia rytualnego
2. Odarcie skóry ze zwierzęcia i podzielenie go na części	2. Ofiarowania drzewna
3. Przyniesienie ognia na ołtarz	3. Pokropienie ołtarza krwią zabitego zwierzęcia
4. Ułożenie drzew na ogniu	4. Ponowny nakaz rytualnego obmycia
5. Ułożenie części zwierzęcia (wraz z głową i tłuszczem na palających drzewach)	5. Ofiarowanie głowy zwierzęcia, przykrytej tłuszczem
6. Obmycie wodą wnętrzości i nóg zwierzęcia	6. Ofiarowanie pozostałych części zwierzęcia
	6.1.* Na końcu należy ofiarować obmyte wodą wnętrzości i nogi zwierzęcia

* Oba fragmenty kończą się słowami, że ta ofiara ma stać się wonią miłą dla Pana.

Na początku warto zaznaczyć, że porównanie to nosi charakter bardzo względny, ponieważ Księga Kapłańska zawiera pouczenie ściśle liturgiczne, skierowane do kapłanów w sprawie składania ofiary całopalnej jakby krok po kroku, a podane czynności kapłańskie z Aramejskiego Dokumentu są wyrwane z narracji, mającej cele bardziej dydaktyczne. Nie mniej ważnym niż ryt składania ofiary dla autora wydaje się podanie listy rodzajów drewna, używanych w czasie ofiary całopalnej. Łatwo dostrzec, że w opisach tych są zaskakująco jednakowe nakazy czynności zawartych w trybach ofiarniczych, wśród których należy wyróżnić pokropienie ołtarza krwią zwierzęcia oraz konkretne wskazanie, że nogi i wnętrzości zwierzęcia należy spalić na końcu, uprzednio obmywszy wodą. Na uwagę zasługuje formuła, która podsumowuje składanie ofiary w tych fragmentach. Ofiara ta ma stać się wonią miłą Panu. Wyrażenie ריח ניחוח wydaje się być typowym dla tradycji kapłańskiej. Różnice pojawiające się w tych tekstach nie są przeciwstawne, tzn. w narracji z Księgi Kapłańskiej

²⁵ Por. tamże, s. 275.

spotykamy nakaz odzierania zwierzęcia ze skóry i podzielenie go na części, co nie jest zaznaczone bezpośrednio w Aramejskim Dokumencie. Nie oznacza to, że Lewi nie musiał tego uczynić, skoro następnie otrzymuje szczegółowe wskazanie, w jakim porządku ma ofiarować poszczególne części zwierzęcia. Absolutną nowością dla narracji z Aramejskich Wizji Lewiego, jak już było zaznaczone, jest szczególna lista drzewna używanego w przy ofierze całopalnej oraz nakaz, aby przed umieszczeniem na ołtarzu drewno to było dokładnie zbadane, aby nie miało robactwa. Wyjątkowy w porównaniu z Księgą Kapłańską jest także nakaz, aby wszystkie części ofiarowanego zwierzęcia były uprzednio posolone (A.D.L.8,2).

W świetle porównania tych fragmentów widzimy, że bezpośredni literacki związek pomiędzy tymi opisami raczej nie istnieje a wspólne punkty w opisanu rytu ofiary całopalnej raczej są następstwem wspólnej tradycji tych narracji, natomiast rozbieżności są konsekwencją różnych celów tych dokumentów.

7. Szaty kapłańskie

Prawie cały 28 rozdział Księgi Wyjścia, poprzedzający opis ordynacji kapłańskiej Aarona i jego synów, jest opisem szat kapłańskich, które Mojżesz ma sporządzić. Takie szczegółowe podejście do opisu kształtu oraz znaczenia szat kapłańskich przez natchnionego autora nie jest zbędne, ponieważ urząd kapłański był uznawany za objęty z chwilą jego ubrania się w szaty. Elementy należące do ubrania arcykapłańskiego Aarona są wyraźnie wyliczone. Należą do nich: efod, pektorał, suknia kapłańska, złoty diadem na tiarę, suknia z bisioru, tiara i pas. Ubiór synów Aarona miał wyglądać bardziej skromnie. Należały do niego: tunika, pas oraz mitra. Na każdym ramieniu efodu arcykapłańskiego, który prawdopodobnie wyglądał jak obcisły kaftan z taśmami zakładanymi na ramiona, były kamienie onyksowe z imionami synów Jakuba. Efod wykonywany był z tego samego materiału co Miejsce Najświętszego. Miało to podkreślać szczególnie wymiar posługi arcykapłana jako jedyne, który miał prawo tam wchodzić²⁶. Niektóre teksty biblijne ukazują efod również jako przedmiot o charakterze kultycznym. W 1 Sm 30,7 Dawid nakazuje kapłanowi Abiatarowi przynieść mu efod, który używa dla otrzymania wyroczni od Pana. Również miecz Goliata, zawinięty w płaszcz, leżał za efodem w sanktuarium w Nob (1 Sm 21,10). Niektórzy badacze spróbowali wyróżnić dwa zupełnie różne pojęcia: efod jako część ubrania kapłańskiego oraz efod jako przedmiot kultyczny, służący do różnych celów (przede wszystkim otrzymania wyroczni). Lecz według R. de Vaux trudno przyznać, żeby w tym samym czasie jedno określenie hebrajskie (תָּוֶן) stosowano w różnych pojęciach. Według opinii tego naukowca należy spróbować połączyć efod jako część szaty kapłańskiej z przedmiotem stosowanym do otrzymania wyroczni²⁷. Tummim i Urim, które

²⁶ Por. *Katolicki Komentarz Biblijny*, s. 94.

²⁷ Por. R. de Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 367.

były wkładane do pektorału kapłańskiego, używano dla zasięgnięcia wyroczni. Prawdopodobnie były to dwie laseczki lub kostki rzucające przez kapłana, z przekonaniem, że mają ukazać wolę samego Boga, przywiązując odpowiedź do tego, która z nich pierwsza spadła na ziemię. Oczywiście, że odpowiedź na takie pytanie była tylko „tak” lub „nie”. Same terminy „Tummim” i „Urim” prawdopodobnie należy tłumaczyć jako „doskonałość” i „światło”, chociaż etymologia tych dwóch słów nie jest pewna. Zwyczaj sięgania rady przez rzucanie Tummim i Urim z czasem zanika, a wola Boża ostatecznie jest odczytywana w wyroczniach proroków²⁸.

Tematyka „szat kapłańskich” ma szerokie zastosowanie w literaturze apokryficznej. Na przykład interesujący jest opis spotkania patriarchy Abrahama z aniołem Yahoelem w drugim rozdziale słowiańskiej Apokalipsy Abrahama. Anioł, który jest wyznaczony przez Boga jako przewodnik po rzeczywistościach niebiańskich, jest ubrany w purpurowe szaty, nosi turban, przypominający „tęczę w chmurach” (tradycja powiązana z nakryciem głowy arcykapłana znana z innych tekstów, np. Mądrości Jezusa ben Sira 50,7.7.), a w prawej ręce trzyma złotą laskę (możliwa aluzja do laski Aarona). Rola anioła w tym dziele przekracza od zwykłej funkcji niebieskiego przewodnika do pełnienia kultu kapłańskiego. Poucza on również Abrahama jak należy przygotowywać ofiary oraz prawidłowo oddawać cześć Bogu²⁹. Według opinii D. Harlowa anioł Yahoel występuje w tej scenie jako starszy kapłan, który poucza młodszego kapłana, którym jest Abraham³⁰.

Historia o ordynacji kapłańskiej Lewiego zawarta w Aramejskich Wizjach Lewiego również zawiera wzmiankę o ubraniu Lewiego przez Jakuba w szaty kapłańskie (A.D.L 7). Nie podaje jednak żadnego opisu tych szat. Jest to zrozumiałe, ponieważ w porównaniu ze szczegółowym opisem konsekracji kapłańskiej z Księgi Wyjścia, krótka narracja z Aramejskiego Dokumentu, zawarta w dwóch wersach, raczej koncentruje się na samym fakcie ordynacji, ukazując tylko najbardziej istotne momenty, nie opisując ich w szczegółach. Powtórna wzmianka o ubraniu się w szaty kapłańskie spotykamy w 8 rozdziale tego dzieła, gdzie Izaak poucza Lewiego o tym, że musi ubrać szaty przed składaniem ofiary. Wraz ze wspomnieniem o ubraniu się w szaty kapłańskie, spotykamy kolejny wspólny element dla obu opisów ordynacji kapłańskiej, którym jest obmycie rytualne, na które kapłański autor Aramejskiego Dokumentu również zwraca uwagę, wyliczając go kilkakrotnie w swoim dziele. Chociaż w scenie konsekracji nie wspomina się bezpośrednio tego obrzędu, jest on obecny w narracji zawierającej pouczenie oraz w końcowej ekshortacji Izaaka (A.D.L.8,3 i 8,6).

²⁸ Por. T. Jelonek, *Biblijna teologia kapłaństwa*, s. 125-126.

²⁹ Por. A. Orlov, *Heavenly Priesthood*, s. 95-96.

³⁰ Por. D. C. Harlow, *Idolatry and Alterity: Israel and the Nations in the Apocalypse of Abraham*, Grand Rapids 2011, s. 313-314.

8. Gest „wypełnienia rąk”

W obydwu opisach spotykamy idiomatyczne wyrażenie „wypełnienie rąk”. Jest to formuła oznaczająca w swoisty sposób wprowadzenie kapłana w jego urząd. Jednym z najstarszych tekstów, w którym spotykamy to wyrażenie jest Sdz 17,5, gdzie jest mowa o tym, jak Mika wprowadza w stan kapłański jednego ze swoich synów, aby służył w jego sanktuarium domowym, a w wersecie 12 tego samego rozdziału ten sam zwrot użyty zostaje na wprowadzenie do służby kapłańskiej jakiegoś Lewity, który przybył do jego domu. Czyn ten jest surowo potępiony przez autora natchnionego przynajmniej dlatego, że zakładając „sanktuarium domowe” Mika i jego rodzina okazuje pogardę względem sanktuarium w Szilo i w Betel, gdzie znajdowała się Arka Przymierza. Posługę spełniał prawowitny kapłan Pinhas (Sdz 18,31; 20,26-28), a młody Lewita spełnia posługę kapłańską wobec pogańskich idolków, umieszczonych w domu Miki. Historia konsekracji kapłańskiej syna Miki jest podsumowana zdaniem prawdopodobnie późniejszego redaktora, że „każdy czynił to, co było słuszne w jego własnych oczach”, z powodu braku królu nad Izraelem (por. Sdz 17,6). Formuła ta jest kilkakrotnie używana w Księdze Sędziów i używa się jej na określenie niemoralnego postępowania³¹. Mimo to, interesujące jest przekonanie Miki, że posiadanie lewity jako kapłana ma stać się dla niego przyczyną Bożego błogosławieństwa. Oczywiście jest, że sprawowanie kultu wśród pogańskich posągów nie dodaje młodemu lewicie honoru, lecz myśl, że błogosławieństwo Boże jest związane z posługą kapłańską człowieka z rodu lewickiego zasługują na uwagę.

Z czasem wyrażenie to utraciło swoje pierwotne znaczenie i w księdze proroka Ezachielu jest użyte na oznaczenie konsekracji ołtarza (por. Ez 43,26). Według R. de Vaux pierwotnie miało być używane na określenie zapłaty, którą otrzymywał kapłan za pełnienie swojej posługi. Potwierdzałaby to już wyżej wspomniana historia Miki z Sdz 17, gdzie najęty przez niego lewita otrzymuje jako roczną zapłatę dziesięć srebrnych syklów, a do tego jeszcze gotowe szaty i wyżywienie. W archiwach z Mari króla Hammurabiego zwrot „napełnienie rąk” jest użyte w stosunku do części łupu, która należała do poszczególnych urzędników, w zależności od godności i spełnianego urzędu. Prawdopodobnie dla kapłana formuła ta mogła oznaczać część otrzymywaną z dochodów sanktuarium i składanych tam ofiar³². Z czasem ostatecznie termin ten został zarezerwowany dla konsekracji kapłańskiej.

9. Namaszczenie (kapłan-król)

Elementem, o którym wspomina opis konsekracji kapłańskiej w Księdze Wyjścia, a pomija narracja z Aramejskiego Dokumentu, jest pomazanie olejem (Wj 29,7). Według R. de Vaux rytuał ten jest z okresu powygnaniowego i na-

³¹ Por. R. Ryan, *Judges*, Sheffield 2007, s. 133-134.

³² Por. R. de Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 362-363.

biera swego szczególnego znaczenia w czasach przywłaszczenia przywilejów królewskich w okresie powygnaniowym. Obrzęd ten w Starym Testamencie częściej towarzyszy ordynacji królewskiej, wskutek czego król staje się Pomaźcem Pańskim (m.in. 1 Sm 24,7). Obrzęd namaszczenia nie jest własnością wyłącznie narodu izraelskiego. Był szeroko znany w Kanaanie jeszcze przed ustanowieniem monarchii, a także w Syrii, Egipcie i Mezopotamii. W tekście Iz 61,1 poświęcenie proroka dla Boga również określone jest terminem „namaszczonej”. Interesująca jest koncepcja R. de Vaux, oparta na egipskiej tradycji namaszczenia wasalów faraona, że przez rytuał namaszczenia król w sposób symboliczny stawał się wasalem sprawującym władzę w imieniu Boga³³. Ponieważ francuski biblista obejmuje swoją teorią królów za czasów monarchii izraelskiej, trudno określić, w jakim stopniu takie przekonanie towarzyszyło władzy arcykapłańskiej, sprawowanej w imieniu królewskim w okresie powygnaniowym. Lecz w świetle tego należy zwrócić uwagę na jeden bardzo ważny wątek. W opisie konsekracji kapłańskiej Lewiego spotykamy pewne podobieństwa z historią spotkania Abrama z Melchizedekiem (Rdz 14,18-20), który jest przez autora natchnionego określony jako król Szalemu i kapłan Boga Najwyższego³⁴. Osoba Melchizedeka jest jedną z najbardziej tajemniczych w tradycji judeochrześcijańskiej. Występuje on w zaledwie dwóch wersetach Księgi Rodzaju (14, 18-20), Ps. 110,4 oraz w Liście do Hebrajczyków w rozdziałach 5-7. Określenie Melchizedeka zarówno jako kapłana jak i króla musiało mieć wielkie znaczenie dla pojmowania funkcji najwyższego kapłana, jako sprawującego nie tylko kult religijny, lecz również mającego ważne znaczenie w życiu społecznym i politycznym. Wzór króla-kapłana, sprawującego władzę w miastach-państwach Izraelici mogli spotkać w osiedlanych przez nich ziemiach kananejskich. Wzór bohatera, który łączy w sobie funkcję kapłana i króla odegrała ważną rolę w czasach późniejszych. D. Rooke w swoich badaniach nad osobą Melchizedeka przytacza wypowiedź Van Setersa, który twierdzi, że kapłani za czasów Drugiej Świątyni wykorzystywali perykopę o Melchizedeku jako własną legitymację do władzy królewskiej na początku okresu hellenistycznego, kiedy ostatecznie pozwoliła na to sytuacja polityczna³⁵.

Porównując teksty mówiące o konsekracji Lewiego ze spotkaniem Abrama z Melchizedekiem możemy ukazać pewne zaskakująco podobne elementy w tych opisach:

1. patriarcha spotyka króla i kapłana;
2. patriarcha udziela dziesięcinę na rzecz kapłana;
3. dziesięcina jest składana z całego dobytku posiadanego przez patriarchę;
4. w obydwu fragmentach jest wyraźnie zaznaczone, że kapłan służy Bogu Najwyższemu;
5. kapłan błogosławi patriarchę.

³³ Por. tamże, s. 117.

³⁴ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 250.

³⁵ Por. D. W. Rooke, *Zadok's Heirs*, Oxford 2000, s. 80, 89.

Powyższe wspólne elementy są przykładem adaptacji tradycji Melchizedeka do idealnego kapłana, włączonego w genealogię kapłańską potomków Izraela³⁶.

Również nie wolno pominąć już wspomnianego faktu ideologicznego znaczenia perykopy ukazującej Melchizedeka jako kapłana i króla w jednej osobie w czasach hellenistycznych. Według niektórych badaczy tego okresu i opierających swe teorie na przykładzie innych państw, Judea w czasach hasmonejskich tworzyła państwo świątynne, władzę w którym sprawował arcykapłan. Oczywiście, że nie była to władza absolutna i niepodległa. Przyznanie podobnej władzy przez Hasmoneuszy poprzedziły wyjątkowe okoliczności. Stanowisko arcykapłana, sprawującego władzę nad krajem było wykupione przez Jazona. Od tego momentu każdy arcykapłan był w rzeczywistości wasalem władcy uzurpatora, który okupywał kraj³⁷.

Proroctwo Lewiego skierowane do jego synów również przepowiada im pełnienie funkcji kapłanów, królów i urzędników. Należy zwrócić uwagę, że ich wysoki status społeczny ma być ściśle powiązany z ich mądrością i wykształceniem. Nadanie natomiast synom Lewiego urzędu kapłańskiego i królewskiego można zawrzeć w określeniu „królestwo kapłańskie”, które ma być w przyszłości jako pełne chwały³⁸.

Podsumowując opis ordynacji kapłańskiej w Księdze Wyjścia i Aramejskich Wizjach Lewiego należy najpierw wskazać na momenty wspólne, które są owocem jednej kapłańskiej tradycji tych tekstów. Należą do nich przede wszystkim: idiomatyczny wyraz na określenie konsekracji kapłańskiej „wypełnienie rąk” oraz rytuał ubrania się w szaty kapłańskie, który w skutek krótkiej narracji Aramejskiego Dokumentu nie jest tak szczegółowo rozwinięty jak w tekście biblijnym. Do pewnych wspólnych podobieństw możemy (z dużą ostrożnością) zaliczyć: złożenie ofiary przez Mojżesza i Jakuba jako dokonujących ordynacji oraz obmycie rytualne, o którym nie wspomina się w samej narracji konsekracji ziemskiej Lewiego, lecz kilkakrotnie wymienia się później. Jest on także obecny w konsekracji Aarona i jego synów. Momentem wymienionym w Księdze Wyjścia, a opuszczonym w Aramejskim Dokumentcie jest namaszczenie olejem. Na pewno zasadnicze różnice, które występują pomiędzy tymi opisami wynikają z krótkiej sekcji ordynacji kapłańskiej w Aramejskich Wizjach. Lecz, jak się zdaje, główne podobieństwo w tych dwóch tekstach należy określić we wspólnej linii genealogii kapłańskiej, którą Aramejski Dokument poszerza w przeszłość od Aarona do Lewiego. Wspólną dla obu opisów jest istota konsekracji, na mocy której tak Lewi jak i Aaron i jego synowie, stają się kapłanami Boga Najwyższego.

Ważne są także niektóre przesłanki teologiczne spotykane w Aramejskich Wizjach Lewiego. Jedną z nich jest kwestia czystości i nieczystości kapłań-

³⁶ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 250.

³⁷ Por. J. Ciecieląg, *Żydzi w okresie Drugiej Świątyni*, Kraków 2011, s. 145-146.

³⁸ Por. H. Drawnel, *An Aramaic Wisdom*, s. 343-344.

skiej. Mimo niektórych wspólnych cech, między pojęciem czystości kapłańskiej w tekście księgi Kapłańskiej a jej koncepcją w Aramejskim Dokumentie zachodzi pewna widoczna różnica. Nieczystość bądź rytualna bądź moralna, pouczenie o której jest zawarte w sekcji Kpł 11-15 oraz Kpł 21 dotyczy poszczególnego człowieka i wydaje się, że nie wychodzi poza granice osobowości. Natomiast idea czystości, strzeżenie której jest wymagane (np. ze względu na świętość potomstwa i świętość kapłańska) i którą spotykamy w Aramejskich Wizjach, bardziej odpowiada duchowi reformy Ezdrasza i Nehemiasza.

W świetle podejmowanych tematów, bardzo aktualnych czasom ewentualnego powstania Aramejskiego Dokumentu (III w. przed Chr.), możemy wnioskować, że dokument ten miał niemałe znaczenie, szczególnie w kręgach kapłańskich. Wśród tych tematów możemy ponownie podkreślić kwestię czystości genealogicznej oraz próbę legitymizacji przywilejów królewskich przez arcykapłana.

Historia konsekracji kapłańskiej Aarona ukazuje szczególną pozycję, którą zajmuje kapłan w całym społeczeństwie Izraela. Każde wskazanie, zawarte w Piśmie Świętym odnośnie sprawowania posługi kapłańskiej, jest swoistym ukazaniem dla całej wspólnoty narodu wybranego funkcjonowania jej w porządku wyznaczonym przez Boga, któremu kapłan ma przewodniczyć³⁹.

* * *

The Priestly Consecration in the Aramaic Levi Document and in Biblical Texts: A Comparative Analysis

Summary

This work is an attempt at a comparative analysis of canonical and apocryphal texts about the priest's ordination. Based on Chapter 29 in the Book of Exodus and Chapter 7 of the Aramaic Levi Document, we will try to show the common elements accompanying this ceremony and explain their meaning. First, we will try to find the reasons for the election to the priestly ordination of heroes in the given descriptions, and mostly of Aaron and his sons in the Book of Exodus and Levi in A.L.D. We will also try to show the causes of similarity and difference in the rites accompanying the ceremony of priestly ordination. An important part of the work is the description of the history of the individual elements of the ordinance, such as dressing up in priesthood robes, anointing, and the idiomatic expression "filling hands". Based essentially on the contents of the above passages, we will try to capture their direct relationship with the other texts in the Scriptures, discussed in the Aramaic Levi Document and with some other books of apocryphal literature.

³⁹ Por. D. W. Rooke, *Zadok's Heirs*, s. 15-16.

Keywords: Priestly Ordination, Book of Exodus, the Aramaic Levi Document, the priesthood.

Bibliografia

- Cieciela J., *Żydzi w okresie Drugiej Świątyni*, Kraków 2011.
- Drawnel H., *An Aramaic Wisdom from Qumran*, Leiden-Boston 2004.
- Drawnel H., *Oryginalny tekst i polskie tłumaczenie Aramejskich Wizji Lewiego*, „Roczniki Teologiczne” 55(2008), s. 83-97.
- Harlow D. C., *Idolatry and Alterity: Israel and the Nations in the Apocalypse of Abraham*, Grand Rapids 2011).
- Jelonek T., *Biblijna teologia kapłaństwa*, Kraków 2006.
- Katolicki Komentarz Biblijny*, Warszawa 2010.
- Maher M., *The Aramaic Bible, Targum Pseudo-Jonatham, Genesis*, Collegeville 1992.
- Napora K., „Bojaźń i lęk” (Rdz 9,2), czyli o zwierzętach, które wyszły z arki... Znaczenie regulacji dotyczących relacji między człowiekiem i zwierzętami w Rdz 9,1-7, „Verbum Vitae” 32(2017), s. 71-93.
- Olyan S. M., *Purity Ideology in Ezra-Nehemiah as a Tool to Reconstitute the Community*, “Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Period” 35(2004), s. 1-16.
- Orlov A., *Heavenly Priesthood in the Apocalypse of Abraham*, New York 2013.
- Pseudo-Filon, *Księga Starożytności Biblijnych*, Kraków 2015.
- Rooke D. W., *Zadok's Heirs*, Oxford 2000.
- Ryan R., *Judges*, Sheffield 2007.
- VanderKam J. C., *Manuskrypty znad Morza Martwego*, Warszawa 2001.
- Vaux R. De, *Instytucje Starego Testamentu*, Poznań 2004.
- Westermann C., *Genesis: An Introduction*, Minneapolis 1992.